

PEDAGOGICKÁ FAKULTA MASARYKOVY UNIVERZITY

KATEDRA SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY

PdF:IVk001: Výtvarné umění jako prostor pro inkluzi

Vyučující: Mgr. Pavel Sochor, Ph.D.

ČLOVĚK S POSTIŽENÍM A VÝTVARNÁ TVORBA

NOVOROČENKA

Mgr. Radana Standarová, učo 350 976

V Brně

podzimní semestr akademického roku 2017 / 2018

ČLOVĚK S POSTIŽENÍM A VÝTVARNÁ TVORBA

Hlas – první forma lidské komunikace. Novorozeně se nadechne a vykřičí své zrození do celého světa. Verbální komunikace je v lidském životě stěžejní, jiné formy jako mimika, gestikulace, haptika, proxemika a další jsou ty doprovodné. Člověk vynaloží mnoho energie, aby dosáhl přiměřené aktivní a pasivní slovní zásoby, aby rozklíčoval význam slov, aplikací pravopisných pravidel užíval jejich správné tvary. A jako zákonem schválnosti mu od doby babylónské nestačí obsáhnout jeden jazykový systém, očekává se, že se navíc dorozumí minimálně jedním světovým jazykem. Někteří lidé si vystačí s dobrou vyřídilkou, jiní dosáhnou bravurních vyjadřovacích schopností, několik se jich stane mistry slova, neb byli obdarováni literárním talentem. Vyjadřují se ve větách či verších, do psané formy převádí své postřehy, myšlenky, pocity, poukazují na situace či charaktery a lidé jim rozumí. Čtení je snadný způsob přijímání umění (nejenom), neboť příjemce se s ním setká v jemu vyhovujícím časoprostoru, navíc se k četbě může opakovaně vracet. Jít do divadla, koncertní síně, kinosálu nebo galerie vyžaduje větší časovou náročnost, organizaci a koncentraci, navíc umělecký zážitek probíhá výlučně v daném čase a místě, vyjma filmu je neopakovatelný.

Kresba či socha – pradávny výraz vnitřního sdělení. Tvůrce se nadechne a liniemi či modelováním převede své vnitřní ladění, emoce, myšlenky, touhy, sny i obavy na plochu či v objekt. Tím se nevyřčené stává sděleným. Ovšem v individuálním jazykovém kódu, který dešifrují ne všichni a ne hned. Příjemce výtvarného sdělení se tak vlastně snaží porozumět nevyřčenému, mnohdy i na první pohled neviditelnému. Od interní komunikace autora a díla se přechází k rozhovoru plnému doplňovacích otázek mezi dílem a jeho příjemcem. Tím se z jedné nahlas nevyřčené myšlenky stává nekonečně variací sdělení, totiž co příjemce díla, to individuální interpretace. Nakolik se shoduje s původním autorovým poselstvím, je v dimenzi domněnek. Neb samotní tvůrci toto obvykle verbální formou komunikace nesdělují. Jejich komunikačním prostředkem jsou štětky, barvy a plátno, hrouda hlíny, kov, dřevo apod., nikoli hlasové ústrojí a systém vybraného jazyka. Je úsměvné, že potřebu vyslovit ono poselství mívají erudovaní kritici výtvarného mění, tedy ti, kteří většinou tak obstojně výtvarným náčiním nevládnou, proto jim nezbyvá než se vyjadřovat prostřednictvím slov.

Naopak lidé, kteří jazykový systém neovládají (kupříkladu batolata či příslušníci „primitivních“ národů), anebo ti, kteří se verbálně vyjadřovat nemohou (v důsledku trvalého zdravotního postižení), volí jinou formu komunikace. Využívají například systému znakové

řeči, piktogramů, počítačových programů či písemného projevu. Pokud mají výtvarný talent, poté svá sdělení osobní povahy mnohdy vyjádří právě prostřednictvím umění. Ať již amatérského či profesionálního, na tom nesejde, vždyť výchozí bod je stejný, liší se pouze dovednosti, schopnosti a vědomosti tvůrců, dále úroveň výsledného díla. Což je pro sdílený obsah de facto vedlejší.

Talent – dar, který byl člověku dán do vínku, genetický koktejl, jenž jedinci otevírá další životní rozměr. Neboť jde o souhrn výjimečných schopností, které pozitivně podpoří jedincovo self-efficacy. Člověk si je vědom, že oproti druhým v dané oblasti vyniká, má ze svých produktů této činnosti dobrý pocit, prostoupí jej radostná euforie, přívál energie, tj. dílčí prvky katarze. A pokud si uvědomí, že je pro něho přirozené sdělovat své niterné pocity, myšlenky, postoje nikoli verbální, ale výtvarnou formou, otevírá se mu metakomunikační kanál. Zdravý autor či umělec prostřednictvím výtvarného tvoření sděluje, předává, provokuje, inspiruje. Tvůrce se zdravotním handicapem nachází prostřednictvím výtvarné tvorby nejenom způsob alternativní komunikace, ale zejména svoji hodnotu, smysl svých dnů, pocit důležitosti a sounáležitosti. Vědomí, že každý člověk má v životě své místo, svůj „úkol“, a tedy důležitost svého počínání, je základním kamenem smyslu života. Pro výtvarníka se zdravotním postižením je realizace seberealizací v duchovní rovině. Současně utvrzením se v životních hodnotách, otevřenými dveřmi k běžným skutečnostem jako je zaměstnání, částečná finanční soběstačnost, poznání nových známých či přátel, začlenění se do všedního života v rytmu a pravidlech intaktní společnosti. Tedy definováním sebe sama.

Při pochopení tohoto přesahu výtvarné tvorby autorů se zdravotním handicapem je zjevné dvojúrovňové sdělení díla (třebas obrázku malovaného chodidly umělce s tělesným postižením). V první rovině jde o rozklíčování autorova poselství, velmi významnou je i ta druhá – sociální. Ten, kdo se staneme příjemcem děl takového tvůrce, přispívá k definování jeho smyslu života. Nejde totiž o prvoplánový soucit, kdy si pod vlivem emocí zakoupí obraz od „chudáka ochrnutého“ mistra malujícího ústy či roztomilé autistické dívky kreslící lépe než Picasso. Stejně tak nesejde na tom, že jde o „pouhou“ reprodukci světově známého díla. V umění by přeci nemělo jít o charitu, umění je vyšší level. Obsah a technika jsou sice nejvíce pozorovanými, ale mnohem důležitější je společenský přesah tohoto díla. Ten, kdo se stane jeho příjemcem, pomáhá uskutečňovat jeden smysluplný život, a tím nepřímo podporuje autora v naplňování svého životního úkolu, nalezení smyslu života, radosti z bytí, milování života.

V tomto je výtvarné umění geniální, není jednoduchou charitou odepsanou z daní, je způsobem, kterým může být život namísto přežívání prožit.

Novoročenka

Prosincové návraty domů jsou navzdory zimnímu slunovratu ještě zahalené tmou. Do školky, školy či práce odcházíte za tmy, vracíte se přinejmenším za šera, navíc ruce máte obtěžkány taškami z předvánočních nákupů, hlava vám pro změnu těžkne seznamem úkolů k vánočním přípravám. Radost se vám snaží udělat několik vloček, které jste potkali cestou, nesejde na tom, zda sněhových či světelných. A když ve schránce mezi reklamními letáky najdete pohlednici, jste mile překvapeni a máte radost jako malé dítě. Vždyť dostat v dnešní e-době papírové pozdravení je událost, které se nemůže vyrovnat ani jedno z vánočních (a vzájemně si podobných) selfie či strohých SMS prani k novému roku, které jste obdrželi.

Své papírové P.F. cestou po schodech opatrujete jako něco jedinečného až zázračného, skoro jako byste chovali to malé betlémské novorozeně. Ještě v předsíni se do něj opakovaně začtete, když pak otočíte na obrázek, úžasem vám spadne brada, (což je lepší varianta, než kdyby spadla ta zakoupená vejce do lineckého těsta). Vidíte reprodukcí pěkného obrazu s vánoční tematikou. Z textu natištěného na novoročenke se dozvíte nejenom jméno autora či název malby, ale i skutečnost, že z důvodu umělcova zdravotního handicapu byla

namalována ústy.

https://www.google.cz/search?biw=1366&bih=662&tbm=isch&sa=1&ei=nDdIWuXQDYbw6ASsgLrYBg&q=obrazek+malovan%C3%BD+%C3%BAsty+naohama&oq=obrazek+malovan%C3%BD+%C3%BAsty+naohama&gs_l=psy-ab.3...35423.41002.0.42080.29.29.0.0.0.0.205.3312.4j21j1.26.0...0...1c.1.64.psy-ab.3.12.1624...0j0i67k1j0i30k1j0i8i30k1.0.UnDIUSCn6jI#imgrc=6A3PStcnJQfUZM:)

Vědomí, že dílo pochází od handicapovaného či neprofesionálního umělce automaticky nastaví jistou dávku shovívavosti. Obdivujete jej, chválíte a nejde vám do hlavy, jak toto může někdo dokázat namalovat ústy či chodidly. Lhostejnost natož objektivní kritika k takovému obrazu přeci nepatří. Jako by vedle zhlédnutého byla někde v rohu plátna i nepsaná pravidla o způsobu nahlížení a přijímání díla. Obraz jako by se známku slízl i soucit a nalepena k němu byla i definovaná jinakost. Na jednu stranu je cílem těchto pohlednic oslovit širokou veřejnost a poukázat na nesnadný život handicapovaných (nejenom) umělců. Koupí novoročenky přispějete např. na provoz nadace tyto tvůrce sdružující, na výtvarné potřeby či asistenční služby. A charitativní skutky k právě probíhajícímu adventu přeci patří...

Na jednu stranu tedy pohlednice plní svůj účel – zvyšuje povědomí veřejnosti o speciálním výtvarném umění (a vydělává).

Na druhou stranu je patrné, jak tito umělci „nuceně“ prodávají i svůj životní příběh, nejenom obrazy. Jejich tvorba, (byť s dobrým úmyslem,) onu jinakost zvyrazňuje, a tím své autory ještě markantněji stigmatizuje. Dochází k podpoře integrace, kdy se na sebe příjemci a tvůrci umění mile usmívají. A tečka. Stále jde o dvě skupiny lidí, které se propojují příležitostně a povrchně. A cožpak má být „pouhá“ sociální integrace cílem speciálního výtvarného umění?

Vždyť cesta za ideálem je inkluze. Stav, kdy lidé nebudou vyhledávat onu jinakost, ale budou ji vnímat naprosto přirozeně, tak automaticky, až ji budou v dobrém slova smyslu přehlížet.

Představme si hodinu výtvarné výchovy na prvním stupni mainstreamové základní školy. Vyučující ví, u kterého dítěta tolerovat chaos na pracovním místě a zjevnou nešikovnost při manipulaci s výtvarnými potřebami, neb má diagnostikovanou dyspraxii. Jiným třem dětem toleruje procházení se po třídě, práci na chodbě a velmi rychlé provedení výkresu, neb mají diagnostikovanou poruchu pozornosti. Pro žáčka integrovaného se zrakovou vadou má připravenou 3D variantu tvoření apod. Pedagog (pedagožka) se jeví vnímavým, individuálně reagujícím na potřeby žáků se stanovenými podpůrnými opatřeními, vždyť přeci fandí inkluzi. Ale aby se o inkluzi skutečně jednalo, měl by vytvořit individuální vzdělávací plány,

individualizovaná podpůrná opatření či plány pedagogické podpory pro všechny děti ze třídy a nerozlišovat mezi těmi studijně nadanými, „průměrnými“ a těmi s diagnostikovanými specifickými poruchami učení nebo poruchami chování. Což se v tuzemsku neděje. Přitom každé dítě má svá specifika a své individuální vzdělávací potřeby.

A stejně tak by se ani ve výtvarném umění nemělo nálepkovat ve stylu: toto je obraz oběžného umělce, ale tento od autora handicapovaného. Aby výtvarné umění podporovalo inkluzi, mělo by samo přestat tvůrce kategorizovat. A dokud tak neučiní, půjde o empatickou integraci.

Krásné Vánoce a požehnaný nový rok!

Radana Standarová